

ve tâbiinden gelen tefsir rivayetlerinin sayısı da az değildir. Eserde gerek nüzûl sebepleriyle gerekse doğrudan anlamı ilgilili olarak rivayet edilen hadislerin önemli bir yekün teşkil ettiği görülür. Ancak bu hadisler içinde zayıf hatta uydurma olanları da vardır.

Kur'an'da neshin vâki olduğu görüşünü benimseyen müellif nâsih ve mensuh âyetlere işaret etmiş, ahkâm âyetlerini Hanefî mezhebi esaslarına göre açıklamış, ancak bu arada farklı görüşleri de belirtmiştir. Müfessir, müteşâbih âyetleri anlamak ve onları ilâhî maksadın dışında te'vil edenlerden korumak için lûgat, sarf, nahiv, belâgat, fıkıh usulü, akaid gibi ilimleri öğrenmenin gerekli olduğuna da dikkat çekmiştir.

Zaman zaman önemli sayılabilecek açıklamalarda bulunmuşsa da müellif, Kur'an-ı Kerim'i tefsir edecek seviyeye ulaşmış bir âlimden beklenen yorumlar yapmaktan kaçınmış, genelde nakillerle yetinmiştir. Bir tefsirde bulunması gereken sağlam dil, akıcı üslûp, kelimelerin ince ve özlü anlamlarının açıklanması, düzgün tercüme, âyetlere mâna yönünden doyurucu tahliller getirilmesi, orijinal sonuçlara ulaşılması gibi özelliklerden pek azını bu tefsirde bulmak mümkündür; mevcut bulunanlar da kaynak olarak kullanılan tefsirlere aittir. Bu kusurlarına rağmen ve ayrıca dili de ağır olduğu halde eser halk tarafından çok sevilmiş ve tutulmuştur. Elmalılı Muhammed Hamdi, "Benim tefsir hocanın tefsirine göre bâkir mazmunlar, ince ilmi ve felsefi neşelerle dolu olduğu halde yine o rağbette... Allah'ın ona bir lutfu bu" derken buna işaret etmek istemiştir (Sofuoğlu, *Tefsir Dersleri*, s. 57).

Hulâsatü'l-beyân, on beş cilt halinde ilk yayımının ardından (İstanbul 1339/1341 r. - 1341/1343 r.) çeşitli fihristlerden oluşan bir cilt ilâvesiyle yıllar sonra İstanbul'da birkaç defa basılmıştır (1966-1969).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Vehbi, *Hulâsatü'l-beyân*, İstanbul 1339-41/1341-43 r., I-XV, ayrıca bk. XV, 655-658; Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1959, I, 7; Mehmet Sofuoğlu, *Tefsir Dersleri*, İstanbul 1962, s. 57-58; a.mlf., *Tefsire Giriş*, İstanbul 1981, s. 370; Bilmen, *Tefsir Tarihi*, II, 793-794; Muhammed Hamîdullah, *Kur'an-ı Kerîm Tarihi* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1993, s. 198, 202; Remzi Ateşyürek, *Mehmed Vehbi Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsirdeki Metodu* (yüksek lisans tezi, 1994, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 141-143.

İSMET ERSÖZ

HULÂSATÜ'İ-EFKÂR

(خلاصة الأفكار)

Ebû Tâlib Han'ın
(ö. 1220/1805)

İranlı şairlere dair tezkiresi
(bk. EBÛ TÂLİB HAN).

HULÂSATÜ'İ-ESER

(خلاصة الأثر)

Muhibbî'nin
(ö. 1111/1699)

XI. (XVII.) yüzyılda
vefat eden ünlü kişilerin
hayatına dair eseri

(bk. MUHİBBÎ, Muhammed Emîn).

HULÂSATÜ'İ-EŞ'ÂR

(خلاصة الأشعار)

Taki-i Kâşî'nin

(ö. 1016/1607-1608)

Farsça şuarâ tezkiresi.

946 (1539-40) yılında Kâşân'da doğan müellifin adı Mîr Takıyyüddin Muhammed b. Şerefeddin Ali Hüseyinî-i Kâşânî'dir. Muhteşem-i Kâşî'nin öğrencisi olup Zikrî mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Hayatının son yıllarını Hindistan'da geçirdiği ve tezkiresini Bîcâpûr'daki Âdilşâhîler'den II. İbrâhim b. Tahmasb'a (1579-1626) ithaf ettiğine dair rivayetler varsa da ödül alabilme umuduyla sadece tezkiresinin bir kısmını bu hükümdara yolladığı, kendisine Hindistan'daki Farsça şiir söyleyen şairlerle ilgili belgelerin gönderilmesinden anlaşılmaktadır.

Örnek olarak seçilen şiirler bakımından Farsça şuarâ tezkirelerinin en hacimlisi olan ve 350.000 beyit ihtiva eden *Hulâsatü'l-eş'âr ve zübdetü'l-efkâr* Safevî Hükümdarı Şah I. Abbas'a ithaf edilmiştir. Eserin mukaddimesinde, tezkireye alınan şairlerin seçilmesiyle ilgili esaslar açıklandıktan sonra dört fasılda aşkın tarifi, çeşitleri ve muhabbetin şartları üzerinde durulur. Ardından gelen dört bölümde (rükün) eski şairler anlatılır. İki kısımdan oluşan birinci bölümün ilk kısmı Unsurî'den Efdalüddin Hâkânî'ye kadar yirmi iki şair, ikinci kısmı Zahir-i Faryâbî'den Hâce Efdalüddin-i Kâşânî'ye kadar otuz iki şair, ikinci bölüm Şeyh Muslihuddin Sa'dî'den Şah Şücâ'-ı Kirmânî'ye kadar kırk iki şair, üçüncü bölüm Hâfız-ı Şirâzî'den Mevlânâ Fenâî'ye kadar kırk yedi şair, dördüncü bölüm Abdurrahman-ı Câmî'den Mevlânâ Gazâlî Meşhedî'ye kadar 103 şair ihti-

va etmektedir. Eserin Şah Abbas'ın methiyle başlayan hâtîme kısmı on iki burç esas alınarak on iki bölüme (asl) ayrılmıştır. Bu bölümlerde sırasıyla Kâşân, İsfahan, Kum, Sâve, Kazvin, Gilân-Mâzenderan, Tebriz-Azerbaycan, Yazd-Kirman-Hindistan, Şiraz, Hemedan-Ferâhân-Bağdat-Hânsâr, Rey-Esterâbâd ve Horasan bölgesinde yetişen şairler ele alınmıştır. Bu bölümde de 385 şairin hal tercümesi yer almaktadır.

Hulâsatü'l-eş'âr'ın en önemli kaynakları Nizâmî-i Arûzî'nin *Çehâr Maqâle*, Şems-i Kays'ın *el-Mu'cem fi me'âyir-i eş'ârî'l-'Acem*, Reşidüddin Vatvât'ın *Hadâ'îku's-sihr*, Devletşah'ın *Tezkiretü's-şu'arâ*, Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-nefâis*, Ca'fer b. Muhammed Hüseyinî'nin *Târîh-i Ca'ferî* ve Sâm Mirza'nın *Tuḥfe-i Sâmî* adlı eseridir.

Müellif günümüze ulaşmayan bazı kaynaklardan da istifade etmiş ve çağdaşları hakkında diğer kaynaklarda bulunmayan orijinal bilgiler vermiştir. Ancak tezkireciliğin sınırlarını aşarak sık sık konu dışına çıkması, her şaire kıskançlık, cömertlik, cimrilik gibi sıfatlar yakıştırıp haklarında yorumlarda bulunması ve özellikle eski şairler için birer aşk hikâyesi uydurması tenkit edilmiştir. Müellifin çağdaşı şair Ali Nakî Kemereî (ö. 1031/1622), eserdeki bu kısımları ayıklayıp eski şairlerin biyografilerini yeniden düzenlemiş ve şiirlerden seçmeler yapmıştır. Ancak bu çalışma müellifle Ali Nakî arasında tartışma çıkmasına yol açmıştır. *Hulâsatü'l-eş'âr ve zübdetü'l-efkâr*'ın İran'da ve İran dışındaki çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunmaktadır (Storey, I/2, s. 804-805).

BİBLİYOGRAFYA :

Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, III, 1046; H. Ethé, *Neupersische Litteratur* (ed. W. Geiger - E. Kuhn), Strassbourg 1896-1904, II, 213; Browne, *LHP*, II, 370; W. Ivanow, *Concise Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts*, Calcutta 1924, s. 298-305; Storey, *Persian Literature*, I/2, s. 803-805; Rihâzâde-i Şafak, *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, Tahran 2535 şş., s. 611; Abdürresûl Hayyâmpûr, *Ferheng-i Suḥanverân*, Tebriz 1340 hş., s. 116; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 379, 805; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fârsî*, Tahran 1348 hş./1970, I, 524-563; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşânîfi's-Şî'a*, Beyrut, ts., VII, 212; Safâ, *Edebiyyât*, V/3, s. 1713-1715; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1660; Nazif Hoca, "Takî Kâşî", *İA*, XI, 678-679; "Hulâsatü'l-eş'âr", *DMF*, I, 907; F. C. de Blois, "Takî al-Din Muhammed b. Şaraf al-Din 'Alî", *EP* (İng.), X, 133.

MEHMET KANAR